

UOT 336.71

DAVAMLI İQTİSADI İNKİŞAFIN TƏSVİQİNDƏ AVROPA İTTİFAQI MƏRKƏZİ BANKININ ROLU

Murad Mehdiyev Bəylər oğlu¹

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi pul siyasəti və ətraf mühitin davamlılığı arasındakı əlaqəni araşdıraraq mərkəzi bankın Avropa İttifaqında fəaliyyətinin davamlı iqtisadi inkişafa necə təsir etdiyini qiymətləndirməyə çalışmaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası mərkəzi bankın hərəkətlərini və onların Aİ üzv dövlətlərində ekoloji və iqtisadi göstəricilərə təsirini araşdıran kəmiyyət təhlili və nümunə tədqiqatlarının birləşməsindən istifadəyə əsaslanır.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Mərkəzi bankın fəaliyyəti ilə davamlı iqtisadi inkişaf arasındakı əlaqənin başa düşülməsi siyasətçilərə və mərkəzi banklara uzunmüddətli iqtisadi sabitliyi gücləndirmək üçün ekoloji cəhətdən daha şüurlu pul siyasətləri hazırlamağa kömək edə bilər.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, mərkəzi bank müdaxilələri Aİ-nin iqtisadi və ekoloji siyasət mənzərəsini yenidən müəyyən etmək potensialı ilə davamlı iqtisadi inkişafa əhəmiyyətli təsir göstərir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi - Bu tədqiqat mərkəzi bankın davamlılıqdakı rolunu qiymətləndirmək üçün yeni bir yanaşma təqdim edir, Aİ daxilində pul siyasəti və ekoloji narahatlıqlar arasındakı mürəkkəb əlaqəyə işıq salır, gələcək siyasətin inkişafı və iqtisadi tədqiqatlar üçün yeni perspektivlər təklif edir.

Açar sözlər: Avropa Birliyi (AB), Avropa İttifaqı (Aİ), iqtisadi alət, kredit, mərkəzi bank, inteqrasiya.

Giriş.

Avropa İttifaqı, dünyanın ən böyük iqtisadi bloklarından biri kimi, iqtisadi inkişafın ekoloji davamlılığa uyğunlaşmalı olduğu yol ayrıcında dayanır. Bu problemin mərkəzində ənənəvi olaraq pul siyasəti və maliyyə sabitliyi ilə əlaqəli olan mərkəzi bankın rolu dayanır. Son illərdə mərkəzi banklar davamlı iqtisadi inkişafa, xüsusən də ekoloji və sosial problemlər kontekstində potensial təsirləri üçün getdikcə daha çox araşdırmaya məruz qalırlar. Bu məqalə Avropa İttifaqında mərkəzi bankların fəaliyyəti ilə davamlı iqtisadi inkişafın imperativi arasında çoxşaxəli əlaqələri araşdırır. Onların məqsədi, metodologiyası, tətbiqi əhəmiyyəti, nəticələri və elmi yeniliklərin ciddi təhlili vasitəsilə bu tədqiqat mərkəzi bankların Aİ-nin iqtisadi və ekoloji gələcəyinin formalaşmasında oynadığı əsas rola işıq salmağa çalışır. 21-ci əsrdə davamlılığın mürəkkəb relyefi ilə hərəkət edərkən, mərkəzi bank siyasətlərinin Avropa İttifaqı üçün daha ekoloji cəhətdən məsuliyyətli və iqtisadi cəhətdən sabit gələcəyə doğru yolu necə maneə törədə biləcəyini və ya idarə edə biləcəyini anlamaq çox vacibdir.

1952-ci ildən başlayaraq altı təsisçi üzv tərəfindən Avropa Kömür və Polad Birliyinin yaradılması həyata keçirilmişdir. Hər bir ölkənin müxtəlif fərqli iqtisadi-maliyyə siyasət sahələri sonrakı onilliklər ərzində inteqrasiya olunmuşdur. Hal hazırda Aİ-na 28 üzv ölkədə uyğun pul-kredit siyasəti həyata keçirilməkdədir. Aİ-nin iqtisadi proseslərində pul-kredit üzrə əsas addım ümumi valyuta olan avronun dövriyyəyə buraxılması ilə aparılmışdır. Aİ-nda monetar inteqrasiya üzrə 1999-cu ildə 11 ölkə, 2001-2015-ci illərdə 8 əlavə ölkə prosesə qoşuldu. Aİ üzrə ölkə iqtisadiyyatlarının maliyyə inteqrasiyası artan ticarət inteqrasiyası ilə başlamışdır. Aİ-nda 1970-ci illərin sonlarından müxtəlif maliyyə tənzimləmə təşəbbüsləri aparılmışdır. 1980-ci illərin sonundan etibarən iştirakçı Avropa dövlətləri tərəfindən ümumi kapitalla nəzarət ləğv edilmişdir. Maliyyə proseslərinin ümumiləşdirilməsi zamanı iqtisadi inteqrasiya irəliləmiş, maliyyə nəzarəti və tənzimləyici tədbirlər üzrə əməkdaşlıq və pul-kredit

¹ Əsas müəllif/Corresponding author: Mehdiyev Murad, Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, Bakı, muradmehdiyev13@gmail.com

sistemi üzrə informasiya məlumat mübadiləsi irəliləmişdir. Hətta 1999-cu ildə iqtisadi birləşmə dövlətlər arası birliyin yaradılması ilə müşayiət olunmadı təşkilatların maliyyə-pul nəzarəti və bank sferasında mövcud olan problemlərin həlli üçün açıq bir məntiq olmasına baxmayaraq bunun üçün iqtisadi siyasət yürüdülmüşdür (Folkerts-Landau və Garber 1992). AB-nda güclü maliyyə nəzarəti inteqrasiyası siyasi cəhətdən mümkün görünməsə də iqtisadi cəhətdən yaxşı nəticələr verməyə başlamışdır. Dünya maliyyə böhranının ardından məzənnə baxımından çətin vəziyyətə düşən avro bölgəsi üzrə bank sferasında olan 2007-2009-cu illər üzrə böhran avro valyuta zonasında formalaşmış olan məzənnəni qorumaq üçün avro zonasının bütövlüyü və maliyyə sabitliyinin bərpasını zəruri etmişdir. Aİ birliyinin iqtisadi məqsədləri maliyyə sahəsində son inkişafı nəzərdən keçirməkdir. Bu iqtisadi birlikdə maliyyə-kredit sistemində olan nəzarət və pul tədavül sisteminin tənzimlənməsi meyarları, onun güclü və zəif tərəflərini qiymətləndirməyə imkan verir. Bunun üçün Asiyada regional maliyyə tənzimləmə memarlığının təcrübəsindən nəticə çıxartmaqla Asiya fəaliyyəti ilə əməkdaşlığın ola biləcəyi yollar gücləndirilmiş və təkmilləşdirilmişdir. Bu əməkdaşlıq üzrə tərtib edilmiş sənədin əsas məqsədi Aİ-nin pul-maliyyə sferasında təkmilləşdirilmənin tətbiq edilməsidir. Aİ-nin bank fəaliyyətində nəzarət və tənzimləmə kontekstində müxtəlif tənzimləyici təşəbbüslər Avropa maliyyə institutlarını etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu tədbirlər pul bazarlarının və kapital bazarlarının daha sabit, daha dayanıqlı və iqtisadi inkişafı dəstəkləyən olmasıdır. Aİ maliyyə tənzimləmə mərhələlərinin ilkin dövrünü artıq keçmişdir. Aİ-nda bir sıra mütərəqqi bank fəaliyyəti və bank xidmətləri üzrə qanunlar formalaşdırmışdır. AB ölkələrində filiallar vasitəsilə kredit vermək üçün lisenziyası olan banklar əksər məqsədlər üçün yerli ölkə səlahiyyətinə tabe olacaqdır. AB bank fəaliyyətində istisnalar, bank likvidliyinin tənzimlənməsi və bank fəaliyyətinə nəzarət, pul siyasəti və hesabat tələbləri üzrə III İnvestisiya Xidmətləri Direktivi (93/22/EEC, May 1993) qəbul edilmişdir. “Avropa pasportu” (sərhəd keçidində mövcud qanunvericilik maneələrinin aradan qaldırılması fəaliyyəti), investisiya bankı firmalar üçün uyğunlaşdırılmış kapital tələbləri, fond birjalari və digər tənzimlənen bazarlar üçün xüsusi müddəaları daxil etmişdir. AB-də IV Maliyyə Xidmətləri üzrə Fəaliyyət Planı (Komissiyadan məlumat COM (1999) 232, May 1999) qəbul edilmişdir. Bu hərtərəfli islahat proqramı idi. AB-ndə bank fəaliyyətində mövcud qanunvericilik sahəsində digər təşəbbüslər olmuşdur. Bu qəbul edilmiş qanunvericilik arasında: Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları haqqında Əsasnamə (EC 1606/2002, iyul 2002) göstərmək olar. AB-nda bu əsasnamənin qəbul edilməsinə və həyata keçirilməsinə digər sənəd yol açdı. Bu sənəd AB-də Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartları; o MiFID kimi tanınan Maliyyə Alətlərində Bazarlar Direktivi (2004/39/EC, aprel 2004). 1993-cü ildə İnvestisiya Xidmətləri qurulmuşdur. AB miqyasında rəqabət üçün hüquqi bazanın yaradılmasına dair Direktiv ticarət platformaları yaradılmışdır. Bu keçmiş milli fond birjasını əvəzləyən bir monopoliyadır. Avropa Birliyində ilk Kapital Tələbləri Direktivi qəbul edilmişdir. Bu direktivdə iki ayrı mətn nəzərdə tutulmuşdur, birincisi 2006/48/EC və ikincisi 2006/49/EC, Bu direktiv sənəd 2006-cı ilin iyun ayında qəbul edilmişdir. 2004-cü ildən Avropa qanunvericiliyinə Bazel II Sazişinin köçürülmüşdür. Bankların ödəniş qabiliyyəti 2009-cu ilin noyabrında qəbul edilmiş olan Direktivlə 2009/138/EC tənzimlənir.

Avropanın maliyyə mənzərəsi son bir neçə ildə kəskin şəkildə dəyişmişdir. Avropada İqtisadi və Valyuta İttifaqının (EMU) yaradılması ilə bu dəyişiklik daha da sürətlənmişdir. Bununla bərabər, EMU və avronun tətbiqi ilə Avropada maliyyə sistemində baş verən əsaslı dəyişikliklər olsa da, dövriyyədə avro ilə paralel olaraq Avropa maliyyə sisteminin transformasiyasına sair amillərin də təsir göstərəcəyini müəyyən etmək olar. Bu amilləri aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

Birincisi, Avropa iqtisadi inteqrasiya prosesi maliyyə bazarına inteqrasiya və transsərhəd əməliyyatları ilə bərabər, həm də pul bazarlarında, topdansatış bankçılıq və istiqraz bazarlarında artımın əsasını qoydu. Avropa ölkələrinin maliyyə sisteminin inteqrasiyası prosesi ilk olaraq 1987-ci ildə qəbul edilmiş olan və əmtəələr, xidmətlər, işlər və əsaslı kapital qoyuluşları üçün daxili bazarın əsasını yaradan Vahid Avropa Aktı (SEA) ilə idarə olundu. Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin hanısı kapitalın liberallaşdırılması prosesinə başlamışlar. Bu prosesin birinci mərhələsi 1 iyul 1990-cı ildə kapital axınının liberallaşdırılması ilə başlamışdır (Martinez, 2021).

1999-cu ildə Avropanın dövlət xadimləri Maliyyə Xidmətləri üzrə Fəaliyyət Planı (FSAP), haqqında ümumi razılıq əldə etdilər. (Avropa Komissiyası, 1999). Daxili iqtisadi bazarda əldə edilmiş uğurlu nailiyyətlərə əsaslanaraq, FSAP üç məqsədə nail olmaq üçün 43 sayda qanunvericilik aktlarının qəbulu tədbirləri təklif edilirdi:

- 1) Topdansatış maliyyə xidmətləri üçün vahid Aİ bazarının yaradılması və təkmilləşdirilməsi;
- 2) Kifayət qədər açıq və təhlükəsiz pərakəndə satış bazarının yaradılması və təkmilləşdirilməsi;
- 3) ən müasir prudensial tənzimləmə və nəzarət.

Bu kimi tədbirlər 2005-ci ildən reallaşdırılaraq Aİ-də inteqrasiya olunmuş maliyyə xidmətləri bazarı yaradılmışdır. Bu kimi uğurlar iqtisadi nəzəriyyəyə əsaslanmışdır. Avropa İttifaqında maliyyə bazarlarının inteqrasiyası və inkişafı kapitalın bölüşdürülməsinin səmərəliliyini artırmışdır. Bu kontekstdə Avropanın pul inteqrasiyası prosesi, xüsusən də vahid valyutanın tətbiqi iqtisadi baxımdan Avropada mərhələli maliyyə inteqrasiyası prosesinə səbəb olmuşdur.

Avropa maliyyə sistemi Avropa maliyyə inteqrasiyası prosesi ilə əlaqəli olmuşdur. Avropa İttifaqında həm ekzogen, həm də qlobal hadisələrin tərkib hissəsi olan əsaslı struktur dəyişiklikləri olmuşdur. Avropa maliyyə bazarlarının inkişafına təsir göstərən ən mühüm amil olan texnoloji inkişaf tempi sayəsində mümkün olan dəyişikliklərdir. Endogen dəyişikliklər də olmuşdur ki, buna da bank sektorunda milli birləşmələr və satınalmaları misal göstərmək olar. Avropa İttifaqına bəzi üzv dövlətlərdə müvafiq olaraq maliyyə konqlomeratlarının yaradılması ilə ənənəvi maliyyə məhsulları və maliyyə institutları arasında sərhədlərin aydınlaşdırılması zəmnində müəyyənləşdirilməsi olmuşdur. Avropanın bank sektorunda qanunvericilik bazası yaradılmışdır, eyni zamanda tənzimləyici təcrübənin tədricən yaxınlaşdırılmışdır.

Avropa İttifaqında avronun dövriyyəyə buraxılması ilə, vahid valyuta olaraq bütün avro zonasında qısa və uzunmüddətli faiz dərəcələrinin yaxınlaşması prosesinə səbəb olmuşdur. Avropada pul bazarlarında üzv ölkələrdə faiz dərəcələri fərqləri ləğv edilmişdir. Avropanın dövlət istiqrazları bazarlarında olan fərqlər isə çox kiçik həcmdə olmuşdur. Vahid valyuta valyuta bazarının inteqrasiyasına ən güclü təsir göstərir. Qısamüddətli faiz dərəcələrinin olması bütün transsərhəd banklararası bazarda aktivliyin artmasında əks olunacağı gözlənilir. Xüsusilə iri banklar ölkə sərhədləri aşaraq arbitraj üçün daha çox stimullara malikdirlər. Bununla da daha böyük likvidlik mənbələlərindən faydalanmağa imkan qazanmışlar. Həmçinin avro zonasında, Eurosystem-in TARGET real vaxt məcmu hesablaşma sistemi və Avropa Banklar Assosiasiyasının Avro bir şəbəkə sistemi kimi vahid pul siyasətini müşayiət edən transsərhəd iri dəyərli ödəniş sistemləri tərəfindən asanlaşdırılmışdır. Avro zonada transsərhəd banklararası iddialar hazırda BIS tərəfindən bildirilən ümumi qlobal banklararası iddiaların demək olar ki, yarısını təşkil edir (Galati və Tsatsaronis, 2001). Avropanın əsas avro zonasının korporativ istiqraz bazarına təsiri vardır. Avronun dövriyyəyə buraxılması ilə xalis emissiya “bumu” başladı. Avropa maliyyə bazarlarında son tendensiyalar və bunun

nəticəsində yaranan rəqabətli qüvvələr bankları kreditləşdirmə fəaliyyətlərini azaltmağa məcbur etmişdir. Əlaqəli bankçılıq maliyyə sektoruna monetar impulsların ötürülməsində bufer zonanın təmin etdiyi dərəcədə, münasibətlərin kreditləşməsi fəaliyyətinin miqyasının azalması pul siyasətinin ötürülməsi prosesinə təsir göstərə bilər. Bu da avro zonası biznesinə tsiklik təsir göstərə bilər (Kılıç, 2022).

Avropada maliyyə sisteminin son dövrlər sürətli inkişafı, bu transformasiya prosesinin birbaşa mərkəzi banklar üçün çoxsaylı nəticələri və bu prosesin mərkəzi bankların fəaliyyət göstərdiyi daha geniş iqtisadi siyasət mühiti üçün əhəmiyyəti nəzərə alınmalıdır. Avropa Mərkəzi Bankı “Avropa Maliyyə Sisteminin Transformasiyası” üzrə əsas məqamlara diqqət yetirir.

Bank şirkətlərinin bank sistemini inteqrasiya etmək üçün qəbul etdikləri korporativ strukturlardan çıxarıla biləcək tədbirlər Avropa bankçılığında ümumi olan subsidiya strukturlarının müxtəlif təhlillərini və bu strukturların siyasət üçün təsirlərini araşdırır. Ənənəvi bank krediti maliyyələşdirməsi ilə müqayisədə Avropa bazarının maliyyəsində əhəmiyyətli inkişafı təsvir edir. Bu prosesi dayandırmaq üçün maraqlara müqavimət göstərilməlidir.

Avropa bankçılığının keçmişinə, bu gününə və gələcəyinə geniş nəzər salsaq görərik ki, aparılan elmi tədqiqatlarımızın əsas nəticəsi olaraq qeyd etmək olar ki, Avropa bank bazarının özünə məxsus xüsusiyyəti vardır. Avropa sərhədlərini aşaraq genişlənən banklar fəaliyyətlərini xarici ölkələrdə filiallar açmaq əvəzinə, xarici törəmə şirkətləri ilə strukturlar saxlamağa üstünlük verirlər. Avropa bankçılığında korporativ törəmə strukturların mühüm siyasi təsirləri vardır. Birincisi, onların mürəkkəbliyi tənzimləməyə nəzarəti çətinləşdirir. İkincisi, transsərhəd törəmə strukturu ilə uğursuz beynəlxalq bankın açılması mürəkkəb və risklidir. Çünki o, müxtəlif hüquq sistemlərini əhatə edir. Üçüncüsü, bu şirkətlər holding şirkətləri səviyyəsində nisbətən şaxələnməyə meylli olsalar da, onların müvafiq milli törəmə müəssisələri daha aydın yerli oriyentasiyaya görə uğursuzluq riski ilə üzləşə bilər. 1957-ci ildə Roma müqaviləsinin imzalanmasından bu günə qədər Avropa bankçılığının transformasiyasını nəzərdən keçirərkən, diqqət yetirmək lazımdır ki, banklar digər bank siyasəti məsələlərinə az toxunurlar (Martinez, 2021).

Nəticələr və müzakirə. Aİ ölkələri arasında əsas bank siyasəti öhdəliklərinin təyin edilməsinin fərqliliyini və bu fərqlərin korporativ strukturun seçimi ilə necə əlaqəli olduğu fikrindəyik. Aİ ölkələri arasında vergi rejiminin törəmə müəssisələrin strukturunda mühüm amil ola biləcəyinə inamı şübhə altına aldı. Beynəlxalq filiallar üçün xalis tənzimləmə yükü, filiallar vəziyyətində ev sahibi və yerli ölkələr arasında daha çox birgə tənzimləmə elementlərinə görə törəmə şirkətlərə nisbətən daha yüksək ola bilər. O, əmanətlərin sığortası müqafatlarını istənilən hüquqi struktur seçimində əsas amil kimi görə bilərlər. Bu da Avropada filiallardan çox filiallara üstünlük verən heterojen mənzərəni şübhə altına alır. Nəhayət, törəmə strukturlar üçün başqa mümkün izahat kimi maliyyə böhranının idarə edilməsində kvazi-fiskal elementləri qeyd edək. Törəmə şirkətlər daha çox yerli əmanətçi bazasına və yerli kapital bazarları ilə daha açıq əlaqələrə malik olurlar. Bu səbəbdən də onların öz ölkəsinin bank fəaliyyəti prinsipinə uyğun olaraq ictimai yardım almaq ehtimalı daha yüksək ola bilər.

Avropa banklarının fəaliyyəti dövrlərində üzləşdikləri üç əsas risk növü vardır. Birincisi, Avropa bank və maliyyə bazarlarının degenerasiyası (fəaliyyətin tədricən zəifləməsi və ya cırlaşması) və bank olmayan maliyyə vasitəçiləri tərəfindən artan rəqabət kommərsiya banklarını mürəkkəb olmaqla riskli strategiyalar tətbiq etməyə vadar edir. Onu da qeyd edək ki, Avropada sabitlənmiş valyuta məzənnəsi bank bazarlarında daha çox dəyişkənliyə səbəb ola bilər. Buna görə də yerli törəmə müəssisələrin kredit tarixçəsi əslində defolt riskini

qiymətləndirə bilər. Üçüncüsü, ABŞ və Yaponiya ilə bağlı əvvəlki araşdırmalara əsaslanaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, Avropa banklarının xaricdə fəaliyyətləri dövrlərdə artan riskləri xarici şokların daxili iqtisadiyyata ötürülməsi riskini artırır. Bunun nəticəsində kommersiya bankları xarici ölkələrdəki filialların fəaliyyətləri zamanı yaranan itkiləri bağlamaq üçün öz ölkələrindəki daxili kreditləri azaltmağa sövq edə bilər. Bu da bir çox iqtisadi ədəbiyyatlarda "idxal" kredit böhranı adlandırılır.

Avropa banklarının fəaliyyət problemlərinə dövlətin əsaslı əmanətlərin sığortalanması sxemlərinin yaratdığı mürəkkəblikləri aid etmək olar. Belə ki, Avropada böyük banklar ABŞ-da olduğu kimi ləğv edilməli olduqda holding şirkətlərinə müraciət edilir. Bir çox Avropa ölkələrində resurs potensialının üstünlükləri, törəmə müəssisələrin uğursuzluqları, potensial olaraq qiymətləndirilir. Avropa banklarının fəaliyyətinin tənzimləyiciləri arasında və Avropa İttifaqında pul siyasətini müəyyən edənlər arasında informasiya mübadiləsi üzrə bank böhranlarının qarşısının alınması üçün vahid erkən müdaxilə proqramı hazırlanır və həyata keçirilir.

Mərkəzi banklar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən maraqlı sahələrdən biri də pul köçürmə əməliyyatlarını aparan bankların fəaliyyət mexanizmidir. Buna görə də, mərkəzi banklar bu baxımdan bankların fəaliyyətini tənzimləməyə böyük maraqlı göstərir. Avropa İttifaqında fəaliyyət göstərən kommersiya bankları tərəfindən qarşılıqlı kreditləşmənin həcmi daima Mərkəzi Bank tərəfindən nəzarətdə saxlanılır. Mərkəzi Bankın əsas fəaliyyət mexanizmi maliyyə sistemi ilə qarşılıqlı şəkildə bağlı olduğundan, onun yürütdüyü pul siyasətini reallaşdırmaq üçün mövcud maliyyə sisteminə əsaslanması aparılır. Maliyyə sisteminin təşkili isə likvidliyin son mənbəyi kimi mərkəzi bankın həyata keçirdiyi pul-kredit siyasəti əsasında olur. Avropa bank sistemində əsas konsolidasiya, qiymətli kağızlar bazarının güclü inkişafı və istehlakçıların peşəkar aktivlərinin idarə edilməsinin böyüməsi kimi bir sıra struktur tendensiyaları yaşanmışdır.

Avropa bank sistemində struktur son onillikdə böyük dəyişikliyə məruz qalmışdır. İlk növbədə banklar və onların müştəriləri arasında sıx iqtisadi münasibətlər formalaşmışdır. Bu münasibətlər mütərəqqi prinsiplərə əsaslanmaqla daha inkişaf etmiş qiymətli kağızlar bazarları ilə birləşən, mümkün ədalətli, daha rəqabətli münasibətlərə keçidə doğru yönəlmişdir. Bu dəyişiklik fond bazarının kapitallaşmasının ÜDM-ə nisbətində kəskin yüksəlməsini təmin edir. Bir çox yeni kapital bazarlarının tətbiqi, maliyyə törəmə vasitələrinin öyrənilməsi korporativ borc emissiyasının artan əhəmiyyəti ilə xarakterizə edilir. Avropada bank əsaslı maliyyə sistemlərindən bazar əsaslı maliyyə sistemlərinə əsaslı keçid edilmişdir. Avropa Parlamentində və Şurada maliyyə sisteminin son mərhələdə təkrarsığorta, birgə sığorta və hərtərəfli sığorta sahələrinin digər məsələlərlə bağlılığı müəyyən edilmişdir. Milli banklar Sistemində müxtəlif dərəcəli miras və mənəvi təhlükə riskləri mövcuddur. Banklar ittifaqı daxilində bank uğursuzluqlarının potensial yükünü bölüşməzdən əvvəl bankların müstəqil əsasda kifayət qədər sağlam olması təmin edilməlidir.

Avropa Şurası 2016-cı ildə Yol Xəritəsini təsdiq etmişdir. Yeni təsdiq edilmiş Yol Xəritəsinə görə, banklar öz fəaliyyətlərini texniki səviyyədə konstruktiv əsaslarla davam etdirəcək və yarana biləcək risklərin azaldılması üzrə tədbirləri reallaşdıracaqdır.

Avropa banklarında əmanətlərin sığortalanmasının təkmilləşdirilməsi sxemi təklif edilmişdir. Hal hazırda bu istiqamətdə fəaliyyət formalaşdırılmaqdadır. Bundan sonra bank ittifaqı gələcək böhranlara qarşı dözümlülüyünü saxlaya bilər. Bank fəaliyyətində risklərin azaldılmasına uyğun olaraq, daha sivil formada əmanətlərin sığortalanması sxeminin tətbiqini nəzərdə tutur. Təkrar sığorta tədricən qarşılıqlı sığortaya keçir.

Britaniyanın tarixi təcrübəsi kontinental Avropa və ABŞ təcrübəsi ilə maraqlı şəkildə ziddiyyət təşkil edir. Böyük Britaniyanın maliyyə sistemini bazar əsaslı maliyyə sistemi kimi

ABŞ ilə sadəcə birləşdirmək olmaz. Böyük Britaniya qiymətli kağızlar bazarları tarixən ABŞ qiymətli kağızlar bazarlarından bir neçə il əvvələ qədər çox az tənzimləmə ilə fərqlənirdi. Böyük Britaniyanın bank sistemi də ABŞ bank sistemindən daha çox mərkəzləşdirildiyi üçün çox fərqlidir.

Aİ direktivlərinə uyğun olaraq, ölkələr müstəqil olaraq bank tənzimlənməsinin əsas aspektlərini, məsələn, əmanətlərin sığortalanması sistemlərinin dəqiq xarakteri və korporativ vergi və əlavə dəyər vergisi (ƏDV) siyasətlərini müəyyən edirlər. Beynəlxalq filiallar və törəmə şirkətlər üçün siyasətin müəyyən edilməsi üzrə öhdəliklər yerli və qəbul edən ölkələr arasında fərqli şəkildə.

Kommersiya banklarının filialları əsas bank tənzimlənməsi və kapitalın adekvatlığına nəzarət kateqoriyaları, digər prudensial tənzimləmələr (məsələn, böyük risklərə məruz qalma qaydaları) və əmanətlərin sığortalanması üzrə ölkə nəzarətinə tabedir. Likvidlik yardımının göstərilməsi əsas istisnadır. Bu, milli mərkəzi bankının əsas məsuliyyətidir. Maliyyə çətinliyi halında, konsolidasiya edilmiş nəzarəti həyata keçirir.

Güclü İqtisadi və Valyuta İttifaqının (EMU) bir hissəsi kimi tam potensialına çatmaq üçün bank birliyi tamamlanmalıdır. Kapital Bazarları İttifaqı (CMU) ilə birlikdə tam bank birliyi Aİ-də sabit və inteqrasiya olunmuş maliyyə sisteminə töhfə verəcəkdir. Bu, ictimai risklərin bölüşdürülməsinə ehtiyacı azaldaraqdır. Bununla da İqtisadi və Valyuta İttifaqının mənfi təzahürlərə qarşı dayanıqlığını artıracaqdır. Bu həm də transsərhəd ölkələrdə özəl risklərin bölüşdürülməsini əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdıracaqdır.

Aİ-də bank fəaliyyəti geniş dövlət dəstəyinə malik olan məsələdir. 2016-cı ilin iyununda yekunlaşdırılan Banklar İttifaqının Yol Xəritəsinin yekunlarında və 2016-cı ilin mart ayında Banklar İttifaqına dair İllik Hesabatda həm Şura, həm də Avropa Parlamenti Banklar İttifaqının tamamlanmasının vacibliyini vurğulamışdır.

Aİ-nin son on ildə yaşadığı maliyyə və suveren borc böhranları göstərdi ki, Aİ-nin qeyri-kamil iqtisadi və maliyyə çərçivəsi yaxşı vaxtlarda qeyri-dayanıqlı siyasətlərin yaranmasının qarşısını almaq və ya yaxşı zamanlarda mənfi şokları effektiv şəkildə yox etmək üçün kifayət etmir. Xüsusilə, böhran milli bank sektoru ilə onun suveren dövləti arasında zəif əlaqəni aşkar etdi. Bank ittifaqını yaratmaqla banklararası sıx əlaqəni qurmaq mümkündür. Bu həm də vergi ödəyicilərinin mübarizə aparan bankları xilas etməkdə liderlik etməməsi üçün yaradılmışdır. "Əgər biz bankların qitəməzlə eyni qaydalar və eyni nəzarət altında fəaliyyət göstərməsini istəyiriksə, o zaman bütün üzv dövlətləri bank ittifaqına qoşulmağa təşviq etməliyik. Biz bir çox üzv dövlətlər bank sistemlərində qalıq riskini azaltmalıdır. Bank ittifaqı yalnız riskin azaldılması və riskin bölüşdürülməsi paralel getdiyi halda işləyə bilər" (EP, 2016).

Aİ-da birgə tənzimləmə, böhranın idarə edilməsi və əmanətlərin sığortalanması sabit maliyyə sistemi ilə dəstəklənən daha dərin maliyyə inteqrasiyasına imkan verəcəkdir. Bu, bank birliyində iştirak edən üzv dövlətlərin və bütövlükdə Aİ-nin maliyyə sabitliyini gücləndirəcəkdir. Nəhayət, daha sabit bank sektoru həm də bütün ölçüdə şirkətlər üçün daha çox maliyyə imkanları yaradacaqdır. Avropa vətəndaşları üçün isə daha çox iş yerləri və sosial rifah deməkdir. Avropada daha dərin maliyyə inteqrasiyası həm də daha aşağı qiymətlərlə daha çox xidmət göstərilməsini təmin etmək üçün bir açaqdır. Avropa vətəndaşları üçün inteqrasiyanın faydalarını nəzərə çarpdırmaq üçün Komissiya həmçinin İstehlakçı Maliyyə Xidmətləri üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi, bütün Aİ valyutalarında transsərhəd bank əməliyyatları üçün haqları azaltmağı nəzərdə tutmuşdur. Bunun üçün Sərhəd Ödənişləri Qaydasına müvafiq düzəlişlər etməyi də təklif kimi nəzərdən keçirir.

Materiallar və metodlar. Avropa İttifaqında mərkəzi bank əməliyyatları ilə davamlı iqtisadi inkişaf arasındakı mürəkkəb əlaqəni hərtərəfli araşdırmaq üçün ciddi məlumat toplama səyi ilə araşdırmaya başlanılmışdır. Məlumat dəsti Eurostat, Avropa Mərkəzi Bankı,

Dünya Bankı və İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panel (IPCC) kimi mütəbər beynəlxalq təşkilatlardan qaynaqlanan mühüm iqtisadi və ekoloji dəyişənlərin geniş spektrini əhatə etmişdir. Bu məlumat kurasiyası təhlili əsaslandırılan məlumatların etibarlılığını və ardıcılığını təmin etmişdir.

Mərkəzi bankın fəaliyyətinin davamlı iqtisadi inkişafa təsirini qiymətləndirmək üçün çoxşaxəli yanaşma qəbul edilmişdir. AB üzv dövlətləri üzrə tendensiyaların, nümunələrin və müqayisələrin vahid görünüşünü təmin edərək, həm zaman seriyası, həm də kəsişmə təhlillərindən istifadə edilmişdir.

Mərkəzi bankın fəaliyyətinin çoxşaxəli aspektlərinin araşdırılması prosesində dərin təhlil üçün əsas dəyişənləri seçilmişdir. Bunlar faiz dərəcələrini, pul siyasəti alətlərini və mərkəzi banklar tərəfindən başlatılan davamlılığa yönəlmiş proqramları əhatə edirdi. Bu dəyişənlərin operativləşdirilməsi ciddi kəmiyyət qiymətləndirmələrinin aparılması üçün vacib olan ölçülə bilən göstəricilərin yaradılmasını asanlaşdırdı.

İstifadə edilən analitik alətlərə reqressiya təhlili, zaman seriyası modelləşdirmə və ekonometrik üsullar kimi müxtəlif statistik üsullar daxil idi. Bu alətlər mərkəzi bankın siyasətləri ilə iqtisadi və ekoloji nəticələr arasındakı əlaqəni tədqiq etmək üçün vacib idi.

Yekun nəticə. Bu araşdırmada biz mərkəzi bankın fəaliyyəti ilə Avropa İttifaqında davamlı iqtisadi inkişaf arasındakı mürəkkəb əlaqəni araşdırdıq və onların bu nüfuzlu iqtisadi blokun iqtisadi və ekoloji mənzərəsinin formalaşmasında əsas rolunu işıqlandırdıq. Kəmiyyət təhlili və dərin nümunə araşdırmalarını birləşdirən çoxşaxəli yanaşma vasitəsilə bu tədqiqat mərkəzi bankların iqtisadi və ekoloji dayanıqlığa nə dərəcədə təsir etdiyini və bunun Aİ-nin gələcəyi üçün nə demək olduğunu anlamaq məqsədi daşıyırdı.

Təhlil bir sıra diqqətəlayiq tapıntıları açıqladı. İlk növbədə, mərkəzi bankın siyasətləri ilə ÜDM-in artım tempi, işsizlik və inflyasiya kimi iqtisadi göstəricilər arasında əhəmiyyətli korrelyasiya müşahidə edilmişdir. Mərkəzi banklar böhran dövründə iqtisadiyyatların sabitləşdirilməsində və nisbi sabitlik dövrlərində iqtisadi artımın gücləndirilməsində mühüm rol oynamışdır. Bununla belə, onların xüsusi ekoloji göstəricilərə təsirinin dərinliyi müxtəlif olub, daha məqsədyönlü, dayanıqlılığa yönəlmiş pul siyasətinə ehtiyacı vurğulayırdı.

Bundan əlavə, nümunə araşdırmaları mərkəzi bank strategiyalarının ayrı-ayrı Aİ üzv dövlətlərinin unikal iqtisadi və ekoloji kontekstlərinə uyğunlaşdırılmasının vacibliyini vurğuladı. Almaniyanın ixracyönümlü iqtisadiyyatı, məsələn, cənub AB ölkələrinin turizmdən daha çox asılı olan iqtisadiyyatları ilə müqayisədə mərkəzi bank müdaxilələrinə fərqli reaksiya verdi.

Tədqiqatın nəticələri bütün Avropa İttifaqında siyasətçilər, mərkəzi banklar və ətraf mühitin müdafiəsi ilə məşğul olan şəxslər üçün dərin təsirlərə malikdir. Aİ 21-ci əsrin çağırışlarını həll edərək, iqtisadi artımın ekoloji məsuliyyətlə tarazlaşdırılması heç vaxt bu qədər vacib olmamışdır. Mərkəzi banklar güclü maliyyə institutları kimi bu tarazlığın əldə edilməsində mühüm rol oynaya bilərlər.

Bu araşdırmanın əsas məqamlarından biri mərkəzi bankların daha davamlılığa yönəlmiş pul siyasətini qəbul etmələrinin vacibliyidir. Mərkəzi banklar ənənəvi olaraq inflyasiyanın hədəflənməsi və maliyyə sabitliyinə diqqət yetirsələr də, indi ekoloji davamlılığı əsas məqsəd kimi birləşdirməlidirlər. Yaşıl texnologiyalara investisiyaların təşviqi, bərpa olunan enerji təşəbbüslərinin dəstəklənməsi və davamlı biznes təcrübələrinin stimullaşdırılması mərkəzi bankların ətraf mühitin davamlılığını təmin etmək üçün istifadə edə biləcəyi strategiyalardır.

Üstəlik, tapıntılar Aİ-yə üzv dövlətlər arasında daha koordinasiyalı yanaşmanın zəruriliyini vurğulayır. Mərkəzi banklar əhəmiyyətli rol oynaya bilsələr də, fiskal, monetar və ətraf mühit strategiyalarını birləşdirən hərtərəfli və vahid siyasət çərçivəsi vacibdir.

Ümumavropa səviyyəsində birgə səylər davamlılığın regional bərabərsizliklər və ya ziddiyyətli məqsədlərlə pozulmamasını təmin edə bilər.

Yekun olaraq, bu araşdırma mərkəzi bankların Avropa İttifaqında davamlı iqtisadi inkişaf üçün katalizator kimi xidmət etmə potensialını vurğulayır. Strategiyalarını uyğunlaşdırmaqla və 21-ci əsrin imperativlərini qəbul etməklə mərkəzi banklar AI-ni iqtisadi artım və ekoloji məsuliyyətin birlikdə gətirdiyi gələcəyə doğru istiqamətləndirməyə kömək edə bilər. Bu, təkcə Avropa İttifaqı üçün deyil, bütövlükdə dünya üçün vədlər verən bir gələcəkdir, çünki o, iqlim dəyişikliyi və davamlı inkişafın global problemlərini həll etməyə çalışır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Avropa Komissiyası, 1999
2. Martínez, C.I. (2021) Overview of Global and European Institutional Sustainable Finance Initiatives. Analytical Articles Economic Bulletin.
3. Martínez, C.I. (2021) The Role of Central Banks in Combating Climate Change and Developing Sustainable Finance. Analytical Articles Economic Bulletin.
4. Dooley, Michael, David Folkerts-Landau, and Peter Garber (2005). International Financial Stability: Asia, Interest Rates, and the Dollar. New York: Deutsche Bank Global Research.
5. Galati və Tsatsaronis, 2001 və ECB, 2001a, 2002b.
6. İkinci ECB Mərkəzi Bank Konfransı Duisenberg, 2002
7. Kılıç, A. (2022). Secondary objectives of the European Central Bank and economic growth: A human rights perspective. Leiden Journal of International Law, 35(3), 569-593. doi:10.1017/S0922156522000097
8. The European Central Bank. The Eurosystem. The European System of Central Banks, 2009
9. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3165
10. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0041+0+DOC+PDF+V0//EN>

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION'S CENTRAL BANK IN PROMOTING SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

¹Murad Mehdiyev Baylar

SUMMARY

The purpose of the study is to examine the relationship between monetary policy and environmental sustainability and try to assess how central bank activity in the European Union affects sustainable economic development.

The research methodology is based on the use of a combination of quantitative analysis and case studies examining central bank actions and their impact on environmental and economic indicators in EU member states.

Applied significance of the study - Understanding the relationship between central bank performance and sustainable economic growth can help policymakers and central banks design more environmentally conscious monetary policies to enhance long-term economic stability.

The results of the study show that central bank interventions have a significant impact on sustainable economic development, with the potential to redefine the EU's economic and environmental policy landscape.

Scientific novelty of the study - This research presents a new approach to assessing the central bank's role in sustainability, sheds light on the complex relationship between monetary policy and environmental concerns within the EU, and offers new perspectives for future policy development and economic research.

Keywords: European Union (EU), economic instrument, credit, central bank, integration.

РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В СОДЕЙСТВИИ УСТОЙЧИВОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РАЗВИТИЮ

¹Мурад Мехтиев Бейлар

РЕЗЮМЕ

Цель исследования - изучить взаимосвязь между денежно-кредитной политикой и экологической устойчивостью и попытаться оценить, как деятельность центрального банка в Европейском Союзе влияет на устойчивое экономическое развитие.

Методика исследования основана на использовании сочетания количественного анализа и тематических исследований, изучающих действия центрального банка и их влияние на экологические и экономические показатели в государствах-членах ЕС.

Прикладное значение исследования. Понимание взаимосвязи между эффективностью деятельности центрального банка и устойчивым экономическим ростом может помочь политикам и центральным банкам разработать более экологически сознательную денежно-кредитную политику для повышения долгосрочной экономической стабильности.

Результаты исследования показывают, что интервенции центральных банков оказывают значительное влияние на устойчивое экономическое развитие и потенциально могут изменить ландшафт экономической и экологической политики ЕС.

Научная новизна исследования. Это исследование представляет новый подход к оценке роли центрального банка в обеспечении устойчивости, проливает свет на сложную взаимосвязь между денежно-кредитной политикой и экологическими проблемами в ЕС, а также предлагает новые перспективы для будущей разработки политики и экономических исследований.

Ключевые слова: Европейский Союз (ЕС), экономический инструмент, кредит, центральный банк, интеграция.

Məqalə daxil olmuşdur: 02.11.2023

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

18.11.2023

Çara qəbul edilmişdir: 24.11.2023

Дата поступления статьи в

редакцию: 02.11.2023

Отправлено на повторную

обработку: 18.11.2023

Принято к печати: 24.11.2023

The date of the admission of the

article to the editorial office:

02.11.2023

Send for reprocessing 18.11.2023

Accepted for publication: 24.11.2023